

Uprkos tome što mi se heterogenost današnje slovenačke proze čini dosta evidentnom, mislim da je ipak moguće postaviti pojam savremena slovenačka proza i opisati ga bar nekim najopštijim karakteristikama. No ovim, razume se, ne mislim da te karakteristike sadrže svaki tip proze, nego mi se one u izvesnom smislu ukazuju kao preovlađujuće, odnosno večinske. Karakteristike koje navodim i koje na ovom mestu ne mogu da dokazujem, predstavljaju tip proze koji znači statistički modus među drugim tipovima, dakle, najčešći tip.

1. Tema ove proze je društvo.
2. Društvo u ovoj prozi tretirano je s pretežno političko-moralističkog ili ideološkog gledišta.

3. Proza je angažovana, to jest obavezna određenoj ideologiji, odnosno u službi realizovanja određenog projekta.

4. Zasnovana je na principu istine, po kojem je delo istinito kada se podudara sa stvarnošću u kojoj govori. Delo (tekst) je istinito ako je refleks (odraz) stvarnosti.

Tako se ova proza ukazuje kao nešto izrazito upotrebljivo, kao nešto korisno za društvo, nešto što služi društvu u smislu instrumenta. (Razumljivo je da ona ostaje upotrebljiva i onda kad polemize sa stvarnošću, kad oponira društvu i kad je u opoziciji.) Pošto je očigledno da velika većina proznih tekstova konvergira u ove karakteristike i u status koji iz njih proističe, slovenačka proza se pokazuje vrlo jednostranom, dakle, takvom koja, s jedne strane, mnogo šta ne pita, a s druge, mnoga područja sveta i ljudskih odnosa u njemu ostavlja nedotaknuta, nepokrivena. Pored toga mislim da upotrebljivost proze (upotrebljiva s nacionalno-buditeljskog gledišta, praktično-političkog ili bilo kog teleološkog) nije ono zbog čega proza danas još postoji na svetu, nego da je drugo, nepokriveno područje značajnije.

Voleo bih da ukratko progovorim o jednom delu tog nepokrivenog područja, to jest o jednoj od proza na tom nepokrivenom području, i to o onoj za koju se zauzمام.

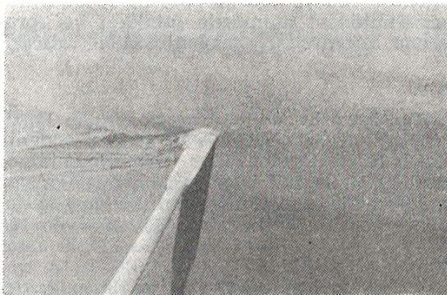
Za epistemologiju strukturalizma beletrističko delo je konzistentan, pun i nezavisan predmet koji, doduše, jeste govor, ali taj govor ne dolazi ni od koga i nikom nije namenjen. Za nju je iluzija očekivati ne samo da proza može da poziva na akciju u svetu, nego i to da uopšte može da svedoči o svetu. Proza je samo pun totalitet koji svoj smisao nosi u sebi. Organizacija govornih slika koje su elementi bez značenja. Smisao, odnosno značenje nastaje iz besmisla operacijom strukture. „Beletristika je u stvari samo jedan jezik, to jest sistem znakova: njeno biće nije u saopštenju, nego u tom sistemu.” (Barthes)

S jedne strane jasno mi je da prozno delo ne može da bude refleks ili kopija realnosti na nivou adekvatnosti, no s druge strane, ono ne može da bude ni nezavisan sistem znakova koji svoj smisao i značenje dobija samo strukturom znakova. Izvesna povezanost između sveta i proznog teksta postoji. Tu vezu mogu da nazovem korelativnom, a mogu takođe reći da je to veza na način homologije, ako upotrebim Levy-Straussov izraz. Proza, dakle, nosi jedno saopštenje o predmetu koji tematizuje.

Garancija za informaciju o svetu jeste njena zasnovanost na **posmatranju** sveta, predmeta, stvari, prirode, čoveka, njegovih odnosa i veza, institucija i sl. Posmatranje kao metod i princip znači prihvatanje svih receptora bez dokazivanja, dakle, bez ideološke mistifikacije, a i bez direktnog unošenja prošlih iskustava, saznanja i rezultata drugih područja, odnosno stavljanjem ovih u zagradu, kako bi to rekao E. Husserl. Pa ipak, ono što jeste predmet i po čemu on jeste, ni ovim metodom, naravno, neću moći jedno-smisljeno i jasno ustanoviti. neću reći objektivnu istinu o predmetu. Uprkos tome u celom tekstu postoji sad jedno značenje i smisao, ali koje je neodređeno ili tačnije: polivalentno, a ta polivalentnost je izvan pitanja piševe nedovoljnosti, jer on bira iz neiscrpne

rudi šeligo

NEUPOTREBLJIVA PROZA

gustoće predmeta koji posmatra. Gustoća predmeta znači njegovu kompleksnost i višeslojnost. Između tih dimenzija pisac bira onaj sloj koji vidi i koji mu je potreban za čvrstinu i skladnost teksta, odnosno za strukturisanje onog značenja koje tekst treba da nosi. Time je takođe jasno da se u ovakvoj prozi ne radi o tome da se ona izmiče svakom značenju i smislu, nego o tome da su predmeti sa svojim dimenzijama koje, pre svega, vidi oko (no koje nikako nije nevinno oko, ovde mislim na oko koje percipira, a ne samo pasivno prima), pre značenja, pre smisla i s one strane ideologije, ali ni o tome da je pisac onaj koji poseduje značenje i zatim ga projicira u predmet, nego o tome da sastavljanjem slojeva predmeta da značenje dela.

Prozni tekst je jezik ili tačnije: jezik posmatranja. Kao takav on je i sistem i institucija, ali istovremeno i piševo oruđe, time što označava, što je takođe njegova funkcija, makar što je to označavanje višeznačno. Štaviše, mogu reći: svoju samostalnost dobija baš kroz to što je označavanje višesmislaono i samo zato je istovremeno i piševo oruđe (što, naravno, ne važi za jezik ideologije, morala, religije i sl.). A taj jezik koji, između ostalog, ima i to svojstvo da ga ne proizvodi i ne može upotrebljavati kompjuter, svakako je takav da ne uvodi opisivani predmet kao takav u rečenicu, nego samo jedan njegov funkcionalni sloj, onaj koji oko i duh vide i moraju da vide za određeni tekst, čime nije rečeno da će čitalac kroz taj jezik shvatiti upravo isto, baš isti predmet ili bar isti isečak iz njegove gustoće. Baš zbog ove funkcije jezika, po kojoj ne imenuje fiksni predmet na nivou adekvatnosti, može da bude piševo oruđe, jer tom funkcijom polivalentnosti omogućuje polivalentnost njegovog izraza i štiti ga od odslikavanja stvar-

nosti, što ne može da bude njegov zadatak. Njegov zadatak je da nešto saopštava, mada to saopštenje nije baš nimalo upotrebljivo. Oko, jezik, izbor posmatranja, posmatranje i konstrukcija elementarnih delova u celinu je ono što je u piševo saopštenju, koje nije objektivno i adekvatno, umetničko.

Posle svega rečenog razumljivo je da kriterijum ove proze nije u istini, u adekvatnosti teksta i realnosti, nego u imanentnoj validnosti koja znači unutrašnju čvrstinu, jačinu teksta, funkcionisanje delova u celini, na taj način da je tekst ono što jeste od delova do celine. Ne može biti nikakve analogije između sveta iz kojeg proza ipak raste i njenog bitka.

Govorim o prozi koja se temelji na neprestanom samoispitivanju, posmatranju predmeta, tako što im ne prilazi sa shemom ili projektom u kojem je u opštim crtama već napisano kakvi moraju biti. Mada ne jedno-smisljeno, znači: mada ne na upotrebljiv način, ipak mogu da kažem da ona otvara svet koji je u velikoj meri mistifikovan od svega, dakle skriven, nevidljiv i posebno još u velikoj meri istisnut iz proze. Bitna mogućnost za to otvaranje je u polivalentnosti označavanja i teksta. Napor proze da želi da vidi gustoću predmeta i da njen jezik ne govori sa stanovišta uobražene adekvatnosti, upravo je šansa za to da mnogo šta izvuče ispod oklopa ideologija u koji su one mnogo šta zatvorile, i istovremeno da vidi poneko područje sveta koje je dosad, iz istih razloga, bilo potpuno nevidljivo. Otvorenoj prozi, naime, nimalo baš nije potrebno da se bavi samo društvom (uzgred — društvena analiza je predmet posebne literature, koju zovemo realizam). A ako se već bavi, zašto bi političko-moralistički aspekt na društvo trebalo da bude tako preovlađujući, kao da je društvo samo ono što se u njemu učini ovom ili onom akcijom, uredbom, deklaracijom, manifestom — od danas do sutra? Ili: zašto bi čovek unutar tog društva trebalo tako često da ima moralne probleme i zašto bi čovek u stvari trebalo da bude redukovana na moralno biće? A s druge strane: nije li možda vredno i to da proza ne preslikava, nego govori, konstruiše rast drveća, cveća ili zeleniša u bašti (razume se ne na simboličan način, što dosadašnja proza tako i tako radi, dakle, ne projekcijom čoveka u rast drveća i u „setno veće“)? A šta je sa brdima? Iz dosadašnje proze o njima znamo samo kao o čovekovom ponosu, zapravo o čoveku koji ima ta brda i u te „naše vrhove“ projicira svoje kompleksne.

Mogu da se upitam: otkud tako centralno i ekskluzivno mesto takvog čoveka i takvog društva u prozi? Odgovor koji sam već čuo i koji je nužno u vazduhu je sledeći: društvo je čovekov prostor, njegov dom, društveni i politički odnosi ga neposredno pogađaju i za razliku od preostalog sveta on je jedino moralno biće. U ovakvom odgovoru obuhvaćena je već i čitava ideološka pozicija, baš ona o kojoj govorim, da se kroz prozu ne sme transponovati. Radi se, naime, o poziciji aktivističkog humanizma koji se zasniva na tri ugaona kamena: subjekt, akcija, istorija. I jedna od najčešćih ideoloških literatura, odnosno angažovanih literatura, raste baš iz te pozicije. To je proza koja zatvara svet od svega koja sve što postoji stavlja u službu istorijskog subjekta ili subjektivizma koji još nije istorijski. Svet i društvo okiva u ideologiju, a tekst postaje instrument te ideologije, odnosno dokaz za njenu „pravilnost“. Onaj ko je pisac iz ovakve pozicije, ne sme se pitati i ne sme otvarati svet pred svešću, već mora da zatvori svet, da bi mogao da skuplja istomišljenike i ubeđuje čitaoca.

Ako rezimiram, u suštini stalo mi je do dve stvari: proza mora da otvara svet pred svešću i istovremeno mora da bude otvorena svetu. Umesto kriterijuma istine ja sam za validnost dela, umesto akcije za samoispitivanje, a umesto projekta za polivalentnost događaja i stvari.

(Preveo sa slovenačkog
Dejan Poznanović)